

ความขัดแย้งอันว่าด้วยสมเด็จพระสังฆราช : แนวคิด หลักปฏิบัติ และข้อเท็จจริง

The Conflict with the Patriarch : Ideology, Practices and Facts

พระระพิน พุทธิสาร^{1*}

Phra Raphin Buddhisar^{1*}

บทคัดย่อ

การแต่งตั้งสมเด็จพระสังฆราชเป็นโบราณราชประเพณีของการบริหารกิจการคณะสงฆ์ที่ตลอดระยะเวลาที่ผ่านมา การตั้งมีความหมายถึงการยกย่อง หรือเพื่อเป็นกลไกในการบริหารกิจการคณะสงฆ์ให้มีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น ผ่านความใกล้ชิดกับรัฐ และรัฐอำนาจ นับแต่มีการพระราชทานเพลิงศพสมเด็จพระสังฆราชองค์ที่ 19 [16 ธ.ค.58] ประเด็นเรื่องสังฆราชและการแต่งตั้งสมเด็จพระสังฆราชกลายเป็นข้อถกเถียง ขัดแย้งในวงกว้าง โดยมีฉากหลังเป็นความขัดแย้งทางการเมือง [ฝักฝ่าย/เหลือง-แดง] / มีประเด็นทางศาสนานับเคลื่อนอยู่ส่วนนอก การยกแนวคิดเรื่อง “สังฆราช” ต้อง “บริสุทธิ์-สะอาด-สว่าง-สงบ” ไม่มีมลทิน ตามพระธรรมวินัย หลักปฏิบัติทางกฎหมาย และธรรมเนียมราชประเพณี ถูกนำมาเป็นกลไกโต้แย้ง ถึงการจะได้มาซึ่งสมเด็จพระสังฆราชองค์ที่ 20 ในมุขกลับฝ่ายสนับสนุน ได้เสนอแนวคิดสิทธิสลับกันความกำหนดเวลาของแต่ละนิกาย แยก 2 สังฆราช แบบเขมร หรือศรีลังกา รวมไปถึงการเสนอให้ปฏิบัติตามกฎหมายว่าด้วยที่มาและการตั้งสังฆราช ทั้งมีการเรียกร้องให้ตั้ง “สังฆราช” อย่างเร่งด่วน ผ่านการประชุมเรียกร้อง [15 ก.พ.59] ภาพความขัดแย้งนี้ กลายเป็นการโต้แย้ง ถกเถียง ประณาม รวมไปถึงการเผชิญหน้าด้วยแนวคิด อุดมคติ หลักปฏิบัติ และการฟ้องร้องด้วยข้อกฎหมาย ผลจึงเป็นความขัดแย้งว่าด้วยสังฆราชและศาสนา ดังนั้นบทความนี้ผู้เขียนมุ่งนำเสนอในประเด็นที่เกี่ยวข้องกับสังฆราชและหลักการของการได้มาซึ่งสังฆราช เพื่อสนับสนุนให้ชาวพุทธมีหลักคิด ความเข้าใจที่ถูกต้องเกี่ยวกับความขัดแย้งอันว่าด้วยสังฆราชที่ปรากฏอยู่ในปัจจุบัน

Abstract

The appointment of high supreme of Sangha [Sangharaja] is the ancient tradition of Sangha Administration throughout the period of time. The appointment has shown the meaning of praise or being a mechanism of effective Sangha Administration through a close relationship with the state and state power. Since the last episode of the 19th Brigade apostolic patriarch and appointed, apostolic issue became controversial issue which might have political conflict as a backdrop. Religious issue is only the plaster coating on the outside. Lifting the concept of “Patriarch” must show “Pure-clean-bright-calm” and impeccable. Dhamma code of discipline, legal practices, custom and tradition were being introduced as a mechanism of controversial issue in order to acquire the 20 patriarchs. In contrast, supporters of each sect has proposed alternative idea and right following timeline and separated into two patriarchs same as Khmer or Sri Lanka. They had also proposed the practical way by law about the introduction and appointment of high supreme of Sangha. They had also requested to appoint the patriarch urgently through protest

¹ คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

* Ph.D, Lecturer, Faculty of Social Science, Mahachulalongkornrajavidyalaya University, Ayutthaya, e-mail: raphind@yahoo.com

against. The scenario of controversial issue had become conflict, debate and condemn including the confrontation of concept, ideals, practice and prosecution by law. The result had shown the conflict of patriarch and religion. Therefore, this article focused on presenting about patriarch and the principle of patriarch appointment in order to support Buddhist to have the right concept and understanding about the current controversial issue of patriarch.

บทนำ

ปรากฏการณ์ความขัดแย้งว่าด้วย “สังฆราช” เป็นประเด็นทางศาสนา ที่เกิดขึ้นช่วงปัจจุบัน ดังปรากฏผ่านสื่อรวมทั้งเหตุการณ์การชุมนุม เมื่อ 15 กุมภาพันธ์ 2559 ที่พุทธมณฑล ซึ่งเป็นเหตุการณ์ที่ใช้แนวคิดทางศาสนา นำแต่แฝงไว้ด้วยประเด็นการต่อสู้ทางการเมือง อย่างมีนัยยะ ตำแหน่งสมเด็จพระสังฆราชถูกหยิบยกขึ้นมาผสมกับประเด็นทางการเมือง [พระเสื้อแดง-โดยถูกย้อมเยี่ยงจากฝ่ายการเมืองตรงข้ามด้วย] โดยการต่อสู้ช่วงชิงนี้ได้ก่อให้เกิดผลกระทบ ทั้งในเชิงหลักการ

ภาพที่ 1 ภาพข่าวว่าด้วยประเด็นสังฆราช

หลักปฏิบัติ ความเชื่อ ทั้งถูกตีได้ ถูกประณามจากฝ่ายตรงกันข้าม [Hate Speech] แต่ผลที่สำคัญคือการส่งผ่านความแตกแยกไปสู่สังคม และประชาชนในวงกว้าง จึงเกิดคำถามต่อไปว่าแล้วในความเป็นจริง ชาวพุทธชาวไทยและสังคมในวงกว้างควรมีหลักคิดเกณฑ์หรือแนวปฏิบัติที่จะต้องทำความเข้าใจร่วมอย่างไร? เพราะหากขาดข้อมูลความรู้ที่เป็นจริงก็จะกลายเป็นว่าประเด็นนี้ส่งเสริมให้เกิดความแตกแยก รวมไปถึงการสร้างผลกระทบต่อสังคมในทุกระดับ ด้วยเหตุผลว่าความจริงโดยส่วนนี้มีผล “ได้-เสีย” ตามเป้าประสงค์ทางการเมือง ทั้งได้สะท้อนผลเป็นความแตกร้างใน

สังคมอย่างที่ปรากฏมา ในช่วงเวลาหลายปีที่ผ่านมา เฉพาะในส่วนสังฆราช จะสามารถนำเกณฑ์ มาอภิปรายและยกเป็นกรณีศึกษาได้ คือ (1) พระธรรมวินัยมีความสำคัญ ควรศึกษาทำความเข้าใจให้เห็นถึงแนวคิดในการบัญญัติพระธรรมวินัยของพระพุทธเจ้าที่ว่า “ธรรมวินัยเป็นผู้นำสูงสุด” แปลว่าหลักธรรมวินัยต้องสำคัญที่สุด (2) หลักกฎหมายซึ่งเป็นกลไกที่ถูกสร้างขึ้นขึ้นมาในภายหลังเพื่อสนับสนุน “พระธรรมวินัย” ที่จะใช้เป็นตัวเครื่องมือในการบริหารกิจการคณะสงฆ์ ในเมื่อกฎหมายบัญญัติไว้อย่างไรต้องปฏิบัติอย่างนั้น? (3) ธรรมเนียมประเพณี [โบราณราชประเพณี] ถูกยกขึ้นมาเป็นประเด็นผ่านการตีความและให้คำอธิบายว่า ธรรมเนียมเดิมเป็นอำนาจของพระเจ้าแผ่นดิน ในเมื่อพระเจ้าแผ่นดินมีอำนาจ ก็ต้องเปิดโอกาสให้พระเจ้าแผ่นดินทรงพระราชวินิจฉัย หรือทรงแต่งตั้ง (4) การรักษาพระธรรมวินัย หลักการสูงสุดของพระพุทธศาสนา “ความหมดจด สะอาด สว่าง สงบ หรือความสง่างามต่อตำแหน่ง “พระธรรมวินัย” ถูกหยิบขึ้นมาเป็นปรากฏการณ์ร่วมในการอธิบายคุณสมบัติของสมเด็จพระสังฆราชอย่างไม่เคยปรากฏมีมาก่อนในสังคมไทย ทั้งหมดเป็นประเด็นที่นำไปสู่การพิจารณาเกณฑ์การได้มาซึ่งสังฆราชองค์ที่ 20 อันจะพึงมีขึ้นในสังคมไทย ควรมีหลักคิด ชุดคำ ทั้งพระธรรมวินัย กฎหมาย และเกณฑ์ทางสังคมในการอธิบายหรือทำความเข้าใจต่อปรากฏการณ์นี้อย่างไร ?

ภาพที่ 2 ว่าที่สมเด็จพระสังฆราชองค์ที่ 20

หลักคิดว่าด้วยสังฆราช

พระสังฆราช เป็นปรากฏการณ์ร่วมทางสังคมและศาสนา ก่อนที่พระพุทธเจ้าจะปรินิพพาน พระอานนท์ทูลถามว่าจะตั้งใครเป็นศาสดาแทนเมื่อพระองค์ปรินิพพาน พระพุทธนครัสตอบว่า “โย โว อานนุท มยา ธมโม จ วินโย จ เทสิโต ปญฺญุตโต โส โว มมจฺเจยน สตุถา แปลว่า อานนท์...ธรรมและวินัยที่เราแสดงแล้ว บัญญัติแล้วแก่เธอทั้งหลาย หลังจากเราล่วงลับไปก็จะ เป็นศาสดาของเธอทั้งหลาย..” [1] หากนำพุทธพจน์ มาวิเคราะห์ย่อมเป็นหลักฐานยืนยันได้ว่าธรรมวินัย เป็นสิ่งสำคัญสุดในการบริหารอย่างแท้จริงมิใช่องค์กร หรือตัวบุคคลใดไม่? แต่เมื่อพุทธศาสนาเจริญเติบโต แพร่หลายไปตามส่วนต่าง ๆ มีพัฒนาการร่วมกับสังคม แนวคิดเรื่องผู้นำถูกหลอมรวมกับระบบบ้านเมืองและ สังคมสังฆราชถูกนำมาเป็นปรากฏการณ์ร่วม ทำให้ ประเทศที่นับถือพระพุทธศาสนามีคำว่า สังฆนายก ประธานสงฆ์ หรือสังฆราช รวมอยู่ด้วยในระบบของรัฐ หรือสอดคล้องกับรัฐที่พระพุทธศาสนาตั้งอยู่จนกระทั่ง ปัจจุบันประเทศที่นับถือพระพุทธศาสนา โดยเฉพาะ ไทย ปรากฏหลักฐานว่าใช้ คำว่า “สังฆราช” ในสมัย สุโขทัย [พระมหาสามีสังฆราช] ซึ่งรับอิทธิพลจาก ศรีลังกา พร้อมพัฒนาเป็นลักษณะร่วมกับสังคมไทย ผ่านยุคสมัยจนกระทั่งปัจจุบัน ส่วนกลไกของการ ได้มาซึ่งสังฆราช หรือผู้นำในการปกครองคณะสงฆ์ มาพร้อมกับราชรัฐ หรือกลไกทางกฎหมายที่กำกับ โดยรัฐ กรณี พ.ร.บ.สงฆ์ ร.ศ. 121 [พ.ศ. 2445/ร.5] พ.ร.บ.สงฆ์ พ.ศ. 2484 และ พ.ร.บ.สงฆ์ 2505 ฉบับแก้ไข พ.ศ. 2535 อย่างที่ปรากฏกรณีของการตั้งสมเด็จพระสังฆราชในประเทศไทย

ภาพที่ 3 ความขัดแย้งว่าด้วยพระสังฆราชและเกณฑ์ของการเป็นสังฆราช/ภาพ online

หลักปฏิบัติว่าด้วยสังฆราช

เมื่อมีการตรากฎหมายคณะสงฆ์มาใน ร.ศ. 121 (รัชกาลที่ 5) พระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. 2484 พระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. 2505 ทำให้สมเด็จพระสังฆราชมี “ศักดิ์” ทางกฎหมายที่มี “อำนาจ” ในการบริหารสังฆมณฑล ซึ่งใน พระราชบัญญัติคณะสงฆ์ (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2535 ที่ใช้อยู่ในปัจจุบัน ในหมวดที่ 1 หมวดสมเด็จพระสังฆราช จำนวน 7 มาตรา โดยให้แนวคิดหลักในการได้มา การสรรหาและการสถาปนา แต่งตั้งสมเด็จพระสังฆราช คือ

1. วิธีการแสวงหาเพื่อให้ได้มาซึ่งสมเด็จพระสังฆราช มาตรา 7 ว่า “... พระมหากษัตริย์ทรงสถาปนา สมเด็จพระสังฆราชองค์หนึ่งในกรณีตำแหน่งสมเด็จพระสังฆราชว่างลง ให้นายกรัฐมนตรีโดยความเห็นชอบของมหาเถรสมาคมเสนอสมเด็จพระสังฆราช คณะผู้มีอาวุโสสูงสุดโดยสมณศักดิ์ชั้นทูลเกล้าฯ เพื่อทรงสถาปนาเป็นสมเด็จพระสังฆราชในกรณีที่สมเด็จพระสังฆราชคณะผู้มีอาวุโสสูงสุดโดยสมณศักดิ์ ไม่อาจปฏิบัติหน้าที่ได้ ให้นายกรัฐมนตรีโดยความเห็นชอบ

ของมหาเถรสมาคมเสนอนามสมเด็จพระราชาคณะรูปอื่นผู้มีอาวุโสโดยสมณศักดิ์รองลงมาตามลำดับ และสามารถปฏิบัติหน้าที่ได้ขึ้นทูลเกล้าฯ เพื่อทรงสถาปนาเป็นสมเด็จพระสังฆราช...”

หากพิจารณาตามข้อกฎหมายพร้อมคำสำคัญ มีบุคคลที่เกี่ยวข้องกับการ ได้มาซึ่งสมเด็จพระสังฆราช คือ (1) “นายกรัฐมนตรีโดยความเห็นชอบของ (2) มหาเถรสมาคมเสนอนามสมเด็จพระราชาคณะ ผู้มีอาวุโสสูงสุดโดยสมณศักดิ์ขึ้นทูลเกล้าฯ (3) เพื่อทรงสถาปนาเป็นสมเด็จพระสังฆราช” หากใช้เกณฑ์ทางภาษาและเจตนารมณ์ทางกฎหมาย ถ้ามองว่าควรจะเป็นอำนาจของใครในการ “สถาปนาสมเด็จพระสังฆราช” หากเอาเกณฑ์ธรรมเนียมปฏิบัติและการตีความตามกฎหมายก็ต้องบอกว่า “มหาเถรสมาคมเป็นผู้คัดเลือก เสนอพระราชาคณะผู้มีอาวุโสสูงสุดโดยสมณศักดิ์” จากนั้นก็ส่งเรื่องหรือผลของการเลือกไปยังรัฐบาล คำว่า “นายกรัฐมนตรีมีอำนาจทูลเกล้าฯเพื่อโปรดเกล้าแต่งตั้ง” ซึ่งก็เป็นขั้นตอนปกติของระบบที่จะมีหน้าที่ทูลเกล้าฯสนองพระบรมราชโองการ ลำดับต่อไปพระมหากษัตริย์ไม่ขัดข้องก็ให้ยึดถือการเสนอมานแต่ต้น การแต่งตั้งหรือสถาปนาสมเด็จพระสังฆราชก็เสร็จตามขั้นตอน ยกเว้นแต่พระมหากษัตริย์จะพิจารณาเป็นอย่างอื่น ก็แปลว่าเกณฑ์ในการสถาปนาสมเด็จพระสังฆราชเป็นไปตามเกณฑ์พระราชบัญญัติคณะสงฆ์มาตราที่ 7 นี้

2. สมเด็จพระสังฆราชเป็นผู้นำในการบริหารองค์กรสงฆ์และสังฆมณฑล ในมาตรา 8 ความว่า “...สมเด็จพระสังฆราชทรงดำรงตำแหน่งสกลมหาสังฆปริณายก ทรงบัญชาการคณะสงฆ์ และทรงตราพระบัญชาสมเด็จพระสังฆราช โดยไม่ขัดหรือแย้งกับกฎหมาย พระธรรมวินัย และกฎหมายมหาเถรสมาคม...” ดังนั้นกฎหมายเปิดให้การได้มาซึ่งสมเด็จพระสังฆราชเป็นอำนาจหน้าที่ของกรรมการมหาเถรสมาคมในฐานะองค์กรใกล้ชิดทำหน้าที่เลือกผู้บังคับบัญชาของตนเอง ทำหน้าที่ในการบริหารจัดการ โดยนายกรัฐมนตรีมีอำนาจหน้าที่ในการส่งหรือนำเรื่องทูลเกล้าฯส่งต่อไปยังพระมหากษัตริย์เพื่อรับทราบและมีพระบรมราชโองการ

สถาปนาเป็นสมเด็จพระสังฆราช การเลือกผู้นำกันเองเบื้องต้นเป็นแนวคิดตามกฎหมายนี้ บทสรุปมหาเถรสมาคมควรเป็นผู้คัดเลือกโดยเกณฑ์อาวุโสสมณศักดิ์ของสมเด็จพระราชาคณะ เพื่อให้ได้มาซึ่งผู้นำตามพระราชบัญญัติ หมายถึงการได้มาซึ่งผู้นำถือว่าเป็นหัวใจสำคัญของการบริหารกิจการพระพุทธศาสนาผ่านพระราชบัญญัติฉบับนี้

ดังนั้นเมื่อพิจารณาถึงหลักปฏิบัติที่ได้มาซึ่งสมเด็จพระสังฆราชมีเพียงเกณฑ์เท่านั้น คงไม่มีการได้ว่าที่ หรือการกระทำใด ๆ เกินกว่าที่กฎหมายกำหนดรวมทั้งการใช้อำนาจของรัฐธรรมนูญ มาตรา 44 ซึ่งอาจกลายเป็นการใช้อำนาจเกินกว่าขอบเขตและไม่ชอบธรรมไปเสียได้

นอกจากนี้พระราชบัญญัติคณะสงฆ์ยังมีมาตราที่เกี่ยวกับอำนาจของมหาเถรสมาคม 15 มาตรา ในมาตรา 7 ถึง มาตรา 19 ในกฎหมายทุกมาตรา ให้แนวคิดไว้เป็นสำคัญว่ามีอำนาจ หน้าที่ในการบริหารจัดการที่ต้องไม่ขัดแย้งกับธรรมวินัย หรือเป็นพระราชบัญญัติที่เขาไปหนุนเสริมรักษาพระธรรมวินัย ซึ่งเป็นหัวใจของการบัญญัติพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ และการได้มาซึ่งสมเด็จพระสังฆราช การเกิดขึ้นของพระภิกษุ และพระราชบัญญัตินี้นับเนื่องด้วยธรรมวินัย ดังนั้นพระธรรมวินัยจึงย่อมมีความสำคัญ น่าจะเป็นแนวคิดหลัก โดยมีเกณฑ์ตามกฎหมายเป็นเกณฑ์พิจารณาร่วม ?

สถานการณ์จริงของสังฆราช

ความจริงการเลือกสมเด็จพระสังฆราช ฟังดูง่าย ๆ ตามตัวบทของกฎหมายไม่ได้มีอะไรซับซ้อน “กรรมการมหาเถรสมาคม” ประชุมมีมติเสนอขึ้นไปรัฐหรือนายกรัฐมนตรีเสนอ โปรดเกล้า มีการสถาปนาโปรดเกล้า นายกรัฐมนตรีรับบรมราชโองการ เป็นอันได้มา ซึ่งสมเด็จพระสังฆราชตามขั้นตอน แต่สภาพจริงที่เกิดขึ้นกลายเป็นว่าประเด็นของสมเด็จพระสังฆราชเป็นความขัดแย้งทางความคิด ความเชื่อ พระธรรมวินัย และกฎหมาย

ดังนั้นความจริงสถานการณ์จริงของตำแหน่ง

สมเด็จพระสังฆราชมีทั้งฝ่ายสนับสนุนและต่อต้าน ซึ่ง
ยกมาเป็นกรณีเทียบเคียงให้เห็นว่าแต่ละฝ่ายมีหลักทรง
ความคิด ความเชื่ออย่างไร ? คือ

ฝ่ายคัดค้านและเห็นต่าง

1. อำนาจในการเสนอชื่อสมเด็จพระสังฆราช
เป็นใคร ? เป็นการตั้งประเด็นถกเถียงอภิปรายกันใน
วงกว้าง ซึ่งยังไม่มียกย่องแต่เป็นการตั้งข้อสังเกตว่าการ
ที่มหาเถรสมาคมทำตามขั้นตอนในการประชุมเมื่อ
วันที่ 5 มกราคม 2559 มีมติในที่ประชุมนั้นเสนอสมเด็จพระ
มหาธีรขันธ์ตลาจารย์ (ช่วง วรปญฺญ) แล้วนั้น [2] เป็นเรื่อง
ไม่ถูกต้อง ต้องเป็นอำนาจหน้าที่ของนายกรัฐมนตรีเป็นผู้
เสนอชื่อ โปรดเกล้าฯ ซึ่งบทสรุปคือ คัดค้านไม่เห็นด้วย
กับกลไกหรือวิธีการได้มาซึ่งสังฆราชแบบนี้

2. แนวคิดเรื่องธรรมาภิบาล โปร่งใส ตามธรรม
วินัยและกฎหมาย กล่าวคือ “สังฆราช” ต้องมีคุณสมบัติ
ตามพระธรรมวินัยและกฎหมาย พระธรรมวินัยถูกยก
มาเป็นเงื่อนไขหลัก ซึ่งกลุ่มแนว “ต้าน” ได้ยกประโยค
“สังฆราชที่สว่างงาม โปร่งใส ตรวจสอบได้” โดยมอง
ว่าผู้จะเป็นสมเด็จพระสังฆราช ประมุขสงฆ์ทั่วประเทศ
ต้องมีอาชาระตามพระธรรมวินัย สว่างงาม โปร่งใส ไม่มี
มลทิน และต้องปฏิบัติตามกฎหมาย คือ ที่ผ่านมาผู้ถูก
เสนอชื่อเป็นผู้ละเว้นการปฏิบัติหน้าที่ในฐานะกรรมการ
มหาเถรสมาคม ทั้งการเข้าไปเกี่ยวข้องกับวัดพระ
ธรรมกาย หรือสนับสนุนช่วยเหลือ [3] หรือการครอบ
ครองรถยนต์ที่มีหลักฐานถึงการได้มาที่ไม่ถูกต้องตาม
กฎหมาย เรื่องเหล่านี้ถูกตั้งคำถาม กลุ่มนี้มีบุคคลที่พอ
อ้างถึงได้ เช่น พุทธอิสระ (พระ)/นายไพฑูริย์ นิตติตะวัน
หรือนายแพทย์ ดร.มโน เลลาหวิชช์ ทั้งหมดสอดประสาน
ในภาพลักษณ์ของการย้อนแย้งตามพระธรรมวินัย และ
กฎหมาย ทวนย้อนไปถึงความสว่างงาม โปร่งใส ของผู้ที่
จะมาเป็นสมเด็จพระสังฆราช ดังปรากฏข้อความในสื่อ
ออนไลน์ในชื่อพุทธอิสระที่ว่า

“...มส. (มหาเถรสมาคม) ไม่ได้ใหญ่กว่า
พระธรรมวินัย ไม่ได้ใหญ่กว่าพระพุทธเจ้ามาตั้งทีหลังนี้
นะ เมื่อไม่ควรเคารพ ไม่ควรปฏิบัติตามก็ไม่ปฏิบัติตามได้

เพราะถือหลักธรรมวินัยซึ่งใหญ่กว่า มส. นี้อยู่แล้ว
ปฏิบัติตามนี้อยู่แล้ว... ไม่ใช่ มส.จะใหญ่กว่าพระธรรม
วินัย คือ องค์ศาสนา ตั้งขึ้นมาเท่าไร ๆ ก็ตั้งขึ้นมา
ได้ ปฏิบัติได้ถ้าถูกไม่ขัดข้องต่อพระธรรมวินัย แต่ถ้า
ขัดข้องต่อพระธรรมวินัยแล้วไม่เอา...ไม่ปฏิบัติตามก็ได้
เข้าใจหรือ...”

“...สมเด็จพระช่วงเป็นผู้มีพฤติกรรมละเมิด
พระธรรมวินัยเป็นอาชิตย ดังตัวอย่างที่บัญญัติเอาไว้ใน
โกศิยวรรค สิกขาบทที่ 8 ความว่า ภิกษุรับของก็ดี หรือ
ใช้ให้ผู้อื่นรับก็ดี ซึ่งทองและเงิน หรือยินดีในทองและ
เงินนั้นเพื่อเก็บไว้เพื่อตน ต้องนิสสัคคิยปาจิตตีย์และ
สิกขาบทที่ 9 ความว่า ภิกษุทำการซื้อขายรูปียะ คือ
ของที่เขาใช้เป็นทองและเงิน ต้องนิสสัคคิยปาจิตตีย์
สมเด็จพระช่วงแห่งวัดปากน้ำได้กระทำการละเมิด
พระบัญญัติทั้งสองข้อนี้อยู่เป็นอาชิตย อีกทั้งยังนำ
ทรัพย์สินที่ซื้อมาใส่ชื่อของคน เช่น รถเบนซ์หุตะเบียน
ขม-99 เจ้าปัญหาคันนี้เป็นต้น

แม้จะอวดอ้างว่ามีได้ซื้อขายแลกเปลี่ยน
ทรัพย์สินนั้นเพื่อตน แต่ด้วยสถานภาพของผู้อยู่ใน
องค์กรคณะปกครองสูงสุดแห่งสังฆมณฑล จึงสมควรยิ่ง
ที่จะประพฤติปฏิบัติตนให้เป็นต้นแบบอย่างเคร่งครัด
ตามหลักพระธรรมวินัยและถูกต้องตามสมณวิสัย เป็น
ผู้สะอาดฉลาด สว่าง สงบมีใจทำตัวเป็นผู้มีกมลกาย
ชอบสะสมอย่างที่เป็นอยู่ อีกทั้งยังมีพฤติกรรมที่
ละเมิดพระธรรมวินัยในสิกขาบทต่าง ๆ อยู่เนืองนิตย์
และมีพฤติกรรมละเว้นการปฏิบัติหน้าที่อย่างชัดเจน
ไม่เอื้อเฟื้อต่อพระธรรมวินัย ลำเอียง เลือกข้าง มักมาก
หลงติดอยู่ในโลกธรรมอันสามก...” [4]

กลุ่มคัดค้านมุ่งไปที่หลักการ “ธรรมวินัย-
กฎหมาย” ถึงการได้มา หรือเป็นสังฆราช ทั้งพฤติกรรม
ในเชิงปัจเจกของผู้จะเป็นผู้นำสูงสุด ส่วนผลคัดค้าน
ยังไม่ปรากฏผลอย่างไร แต่ผลที่ชัดคือ ภาพลักษณ์ของ
พระศาสนาและความแตกแยกภายใน ปรากฏเป็นภาพรวม

ฝ่ายสนับสนุนและเห็นตาม

ในขณะที่อีกฟากฝ่ายหนึ่งกำลังดำเนินการ

เพื่อไม่ให้มีการได้มาซึ่งสมเด็จพระสังฆราชจากที่ชื่อ “ช่วง” แต่ฝ่ายหนึ่งก็พยายามยื้อเพื่อให้มีผลตรงข้าม โดยฝ่ายสนับสนุน อาทิ สมาคมนักวิชาการเพื่อพระพุทธศาสนา มีพระเมธีธรรมจารีย์ (ประสาน จันทสาโร) และคณะพระมหากษัตริย์ ปุณณจนโท เป็นต้น มีแนวคิดคือ

1. สิทธิอันชอบธรรมตามกฎหมาย เมื่อกฎหมายมาตรา 7 บัญญัติไว้ “สมเด็จพระราชาคณะผู้มีอาวุโสสูงสุดโดยสมณศักดิ์” ผู้ที่อยู่ในเกณฑ์นี้ก็คือ “สมเด็จพระช่วง” ก็ถูกแล้ว สิทธินี้เป็นสิทธิอันชอบธรรมแล้ว ภาพที่ปรากฏจึงกลายเป็นว่าแนวคิดนี้ถูกยกมาเป็นกรณีหลักในการให้ได้มา หรือสถาปนาสมเด็จพระสังฆราช และถูกยกมาใช้ในการสนับสนุนและต่อต้านฝ่ายตรงกันข้ามด้วย

2. แนวคิดอันว่าด้วยนิกาय “มหานิกาย-ธรรมยุติ” นับตั้งแต่มีการตั้งนิกาयใหม่ขึ้นมา [ธรรมยุติกนิกาय] ความเป็นอื่น ความเป็นเขาเป็นเรา ผ่านนิกายถูกนิยามและมีความชัดเจนขึ้น ความแตกแยกระหว่างนิกายเป็นแผลร้าวลึกมายาวนาน การปกครองโดยสังฆราชที่ส่วนใหญ่เป็นชนชั้นปกครองฝ่ายนิกายที่สร้างขึ้นใหม่ ปกครองคณะสงฆ์ใหญ่ (มหานิกาย) ผ่านวัฒนธรรมอำนาจ (รัฐ-อำนาจรัฐ) บางคราวอาจมีสลับเปลี่ยนกันบ้างตามสถานการณ์และโอกาส โดยใช้คำว่า “ธรรมเนียม” มีการสลับกันดำรงตำแหน่งเป็นสมเด็จพระสังฆราช ในเหตุการณ์นี้จึงเกิดปรากฏการณ์อารมณ์ร่วมใครก็ได้ขอให้เป็นมหานิกาย ดังที่พระเมธีธรรมจารีย์ (ประสาน จันทสาโร) และเครือข่ายสมาคมนักวิชาการเพื่อพระพุทธศาสนา ให้ทัศนะว่า “ธรรมยุติ” ปกครองเป็นสมเด็จพระสังฆราชมาอย่างยาวนาน [องค์ล่าสุด 24 ปี] นัยหนึ่งเป็นการสื่อให้เห็นว่าก็ชอบธรรมแล้วนี้ ที่สมเด็จพระ “ช่วง” จะเป็นสมเด็จพระสังฆราช ด้วยเหตุผลในเรื่องเงื่อนไขทางกฎหมาย และสิทธิระหว่างนิกาย เป็นต้น

3. แนวคิด 2 สังฆราช หมายถึง การเสนอให้มีสังฆราช 2 พระองค์ ด้วยเหตุผลว่าการปกครองคณะสงฆ์ที่เป็นอยู่ในความเป็นจริงแยกกันชัดเจนอยู่แล้วทุกระดับชั้นทั้ง 2 นิกาย ตั้งแต่การปกครองระดับวัดไปจนถึง มหาเถรสมาคม [หน-ภาค-จังหวัด-ตำบล-อำเภอ-

เจ้าอาวาส] สมเด็จพระสังฆราชที่ยังรวมกันอยู่ แปลว่าเหลือเพียงตำแหน่งเดียวที่ยังไม่แยก เมื่อเกิดความขัดแย้งขึ้น ในกรณีสมเด็จพระสังฆราชจึงเกิดแนวคิดว่าถ้าอย่างนั้นแยกกันไปเลยจะเป็นอย่างไร? เพราะกระบวนการการเกิดนิกาย เกิดขึ้นภายใต้ความเห็นต่างแตกแยก คังกรณีการเกิดขึ้นของนิกายทั้ง 2 ในอดีตที่มีพระวัชรญาณภิกขุ เป็นผู้ก่อตั้งและภายหลังลาผนวชขึ้นครองราชย์เป็นรัชกาลที่ 4 ได้ใช้สถานะกษัตริย์ทำให้นิกายที่ก่อตั้งในคราวเป็น “วัชรญาณ ภิกขุ” เติบโตมาจนกระทั่งปัจจุบันภาพที่ปรากฏชัดในความเป็นนิกายคือ ความแตกแยกและส่งต่อมาจนกระทั่งปัจจุบันด้วย

แนวคิดนี้ถูกนำมาเป็นชุดคิดคำอธิบายร่วมในการแต่งตั้งสมเด็จพระสังฆราชองค์ที่ 20 ของประเทศไทยด้วย โดยพระมหากษัตริย์ ปุณณจนโท ได้ให้ทัศนะทางสื่อออนไลน์ว่า

“...ถึงคราที่พระมหานิกายจะขึ้นเป็นสมเด็จพระสังฆราช ก็สรรหามลทินมาให้ร้ายกันทุกครั้ง มันน่าจะแยกนิกายกันปกครอง มีสมเด็จพระสังฆราช 2 พระองค์ ทั้งธรรมยุตและมหานิกาย จะได้หมดปัญหา ไม่ต้องมาสาวไส้ให้กาฬิน ซึ่งเป็นการเปิดช่องให้เดียดรี้ และพวกมิถิญาปฏิญญาขึ้นมาเป็นประเด็นปลุกปั่นใส่ร้ายเพื่อให้ชาวพุทธต้องมาเกลียดชังโจมตีกันเอง...” [5]

ดังนั้นสังฆราช กับหลักเกณฑ์ของพระสังฆราชจึงเป็น “เกณฑ์ภายใต้การตีความ” ที่แตกต่างกันบนพื้นฐานของความเข้าใจ แต่ผลที่เกิดขึ้นแน่นอนคือความแตกแยก

นิกายกับการดำรงตำแหน่งสังฆราช

ตารางที่ 1 เทียบช่วงเวลาการดำรงตำแหน่งสังฆราช นับแต่มีการตั้งนิกายธรรมยุติกนิกาย ในสมัยรัชกาลที่ 4

รายพระนาม	ช่วงเวลาปี/สมัย
พระองค์ที่ 8 สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส**	พ.ศ. 2434 - 2435 /8 เดือน/พระชนมายุ 83 พรรษา
พระองค์ที่ 9 สมเด็จพระสังฆราช (สาปสุตถโว)**	พ.ศ. 2436 - พ.ศ. 2442/6ปี พระชนมายุ 87 พรรษา

รายพระนาม	ช่วงเวลาปี/สมัย
พระองค์ที่ 10 สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส**	พ.ศ. 2443 - 2464 /11 ปี พระชนมายุ 61 พรรษา
พระองค์ที่ 11 สมเด็จพระสังฆราช เจ้ากรมหลวงชินวราลงกรณ**	พ.ศ. 2465 - 2480 /16ปี พระชนมายุ 79 พรรษา
พระองค์ที่ 12 สมเด็จพระสังฆราช (เทศิสฺสทโว)*	พ.ศ. 2481-2487/6ปี พระชนมายุ 89 พรรษา
พระองค์ที่ 13 สมเด็จพระสังฆราช เจ้ากรมหลวงวชิรญาณวงศ์**	พ.ศ. 2488 -2501 /14ปี พระชนมายุ 86 พรรษา
พระองค์ที่ 14 สมเด็จพระสังฆราช (ปลด กิตฺติ โสภโณ)*	พ.ศ. 2503 - 2505 /2 ปี/ พระชนมายุ 73 พรรษา
พระองค์ที่ 15 สมเด็จพระสังฆราช (อยู่ภูโณทโย)*	พ.ศ. 2506 - 2508 /2ปี/ พระชนมายุ 90 พรรษา
พระองค์ที่ 16 สมเด็จพระสังฆราช (จวน อุฏฺฐายี)**	พ.ศ. 2508 - 2514/7 ปี/ พระชนมายุ 74 พรรษา
พระองค์ที่ 17 สมเด็จพระสังฆราช (ปุ่น ปุณฺณสิริ)	21 ก.ค.2515-7 ธ.ค.2516 /1.6 ปี/พระชนมายุ 77ปี
พระองค์ที่ 18 สมเด็จพระสังฆราช (วาสน์วาสโณ)**	พ.ศ. 2517 - 2531/14ปี/ พระชนมายุ 91 พรรษา
พระองค์ที่ 19 สมเด็จพระญาณสังวร (เจริญ)**	พ.ศ. 2532-2556 /24ปี/ พระชนมายุ 100 พรรษา
องค์ที่ 20 ?	ว่าง / ร.9
*มหานิกาย	**ธรรมยุติกนิกาย

สังฆราชกับผลต่อสังคม

จากปรากฏการณ์การทำให้ได้มาซึ่งสังฆราช กลายเป็น “ความขัดแย้งรุนแรง” ปรากฏผลต่อสังคม ในวงกว้าง ซึ่งยกมาเป็นประเด็นให้เห็นภาพได้คือ

1. การต่อสู้ทางการเมือง กล่าวคือ การได้มาซึ่งสังฆราชถูกนำไปเป็นประเด็นการต่อสู้ทางการเมือง

แปลว่าฝ่ายสนับสนุนและฝ่ายค้านเป็นส่วนหนึ่งของกลไกทางการเมือง การได้มาซึ่งอำนาจ และการเสียอำนาจในอดีต ประเด็นสังฆราชถูกยกขึ้นมาตามเงื่อนไขของการเป็นฝักฝ่าย โดยมีหุ่นเชิดเป็นเหตุการณ์ในการสถาปนาสมเด็จพระสังฆราช หรือบุคคลที่จะได้รับการสถาปนาเป็นสมเด็จพระสังฆราช

2. กลไกทางศาสนาถูกนำมาเป็นเครื่องมือในการต่อสู้ หมายถึง แต่เดิมคณะสงฆ์อาจดูสงบเสงี่ยม และสยบยอมกับอำนาจรัฐ ทั้งรัฐในแบบราชาธิปไตย หรือรัฐในแบบคณาธิปไตย ดังปรากฏเป็นหลักฐานในอดีต ศาสนาแบบไทยมีท่าทีโอนอ่อนผ่อนตามระบบรัฐ โดยการขึ้นนำ หรือให้ปฏิบัติ ดังปรากฏในรัชกาลแผ่นดินของพระบาทกรุงธนบุรี (พ.ศ. 2310-2325) และรัชกาลที่ 1 (พ.ศ. 2325-2352) กับการแต่งตั้ง หรือปลดสมเด็จพระสังฆราช การตรากฎหมายตราสามดวง (พ.ศ. 2347) อันมีความหมายเป็นการควบคุมคณะสงฆ์ การตรากฎหมาย ร.ศ. 121 (พ.ศ. 2445) ในสมัยรัชกาลที่ 5 ที่มีสถานะให้พระอยู่ภายใต้การปกครองของพระเจ้าแผ่นดินแบบเต็มตัว หรือรัฐสมัยใหม่ในแบบ พ.ศ. 2488 หรือ พ.ศ. 2505 [แก้ไข พ.ศ. 2535] ล้วนเกิดขึ้นภายใต้อำนาจรัฐ กับการขึ้นนำกระทำให้ทั้งสิ้น แต่เหตุการณ์ที่เกิดขึ้นเมื่อวันที่ 15 กุมภาพันธ์ 2559 ศาสนาถูกทำให้เป็นคู่กรณี หรือคู่ขัดแย้ง หรือมีท่าทีแข็งขืนกับรัฐซึ่งต่างจากในอดีต ผลทำให้พระสงฆ์และชาวพุทธส่วนหนึ่งเป็นผู้นำพาความแตกแยกไปสู่สังคมด้วยเช่นกัน

การแข็งขืนกับอำนาจรัฐ ในประวัติศาสตร์ที่ผ่านมาฝ่ายนำไม่ว่าจะศาสนาหรือการเมือง โดยเฉพาะการเมือง/ศาสนา ฝ่ายแข็งขืนกับระบบรัฐ ส่วนใหญ่จะถูกล้อมปราบด้วยกลไกของรัฐ ดังกรณีเจ้าพระฝาง (พ.ศ. 2310-2313) จากพระที่ผันตัวเองไปเป็นเจ้าโดยมีรากฐานและความเชื่อทั้งหมดชนจากศาสนา ปรากฏการณ์ของครูบาศรีวิชัย (พ.ศ. 2421-2481) กับการเรียกตัวมาปรับทัศนคติที่กรุงเทพฯ พระอาจ อาสโณ (พ.ศ. 2446-2532) หรือกรณีของโพธิรักษ์กับสำนักสันติอโศก (พ.ศ. 2531) ดังนั้นการได้มาของสังฆราชนับแต่อดีตจึงเป็นการสยบยอม และ “น้อม” ต่อการได้มา เพราะที่ผ่านมาสังฆราช

ฝ่ายรัฐเป็นผู้ดำเนินการสรรหา หรือจัดตั้งมาโดยตลอด
แม้ในปัจจุบันการสรรหาจะได้มาโดยมหาเถรสมาคม
แต่รัฐก็ยังมีบทบาทในการจัดตั้งทั้งสิ้น การแข่งขัน [นี้]
จึงมีนัยยะของการต่อต้าน ดังนั้นการ “ล้อมปราบ”ผ่าน
“กฎหมาย” จึงเป็นปรากฏการณ์ร่วมในการรักษา “จารีต”
ในเหตุการณ์นี้ด้วยเช่นกัน

แนวทางที่ 1	แนวทางที่ 2	แนวทางที่ 3
ฝ่ายสนับสนุน สมเด็จพระ สังฆราชต้องได้ รับ การแต่งตั้ง ด้วยเงื่อนไขใน ทางกฎหมายว่า ผู้มีอาวุโส โดย ตำแหน่ง	ฝ่ายค้าน สมเด็จพระ สังฆราชต้อง สะอาด สว่าง สงบ ด้วย เงื่อนไขว่าการ สนับสนุน ไม่ ต้องอภิธรรม ไม่มีมลทิน	ฝ่ายรัฐ ความขัดแย้งเป็น เหตุของการการ ระงับการแต่งตั้ง สมเด็จพระ สังฆราช ถูกฎ เกณฑ์กฎหมาย และความขัดแย้ง ก่อน

ภาพที่ 4 สังฆราชกับผลต่อสังคม โดยความแตกแยกที่ยังปรากฏอยู่

กรณีสังฆราช พระธรรมวินัย กฎหมาย และ
เกณฑ์ทางสังคมถูกตั้งคำถาม พร้อมการเสนอแนวทาง
ของแต่ละฝ่ายว่าจริง ๆ แล้วต้องการอะไร ซึ่งจากการ
ประมวลแนวทางของแต่ละฝ่ายได้ข้อสรุปของการ
สถาปนาสมเด็จพระสังฆราช คือ

จากตารางได้ข้อสรุปจาก 3 กลุ่มฝ่าย คือ
ฝ่ายสนับสนุนที่มีสิทธิ์ตามกฎหมายพระราชบัญญัติ
คณะสงฆ์ รวมทั้งคณะสงฆ์เองก็ไม่ได้มีข้อขัดแย้ง
(กรณีมหาเถรสมาคมทั้ง 21 รูป มีมติเลือกผู้มีอาวุโส
โดยสมณศักดิ์แล้ว) ที่ถึงที่สุดก็ประชุมกันโหวตให้
ตามมติที่เห็นว่าสามารถกระทำหรือดำเนินการได้
ฝ่ายคัดค้านก็ให้เหตุผลในเชิงความเหมาะสม ภาพลักษณ์และ
ความชัดเจนในเรื่องพระธรรมวินัย กฎหมาย และการเป็น
ฝักฝ่ายทางการเมือง ฝ่ายรัฐที่ทำหน้าที่เป็นกลไก
ก็ใช้ความขัดแย้ง แยกแยกเป็นเงื่อนไขตั้งหรือไม่ตั้ง
ด้วยประโยคว่า ถ้าขัดแย้งก็ต้องทบทวนต่อประเด็น
ของการตั้งและไม่ตั้งมิใช่ตั้งไปแล้วความขัดแย้ง
เพิ่มจากข้อเสนอที่เห็นทำให้เห็นว่าประเด็นและ
ท่าทีความขัดแย้งจะยังคงอยู่และกลายเป็นความแตกแยก
ระหว่างรัฐ ศาสนา และประชาชนในสังคม ผ่านมิตติ
ของศาสนาและรัฐดังปรากฏในปัจจุบัน

บทสรุปความขัดแย้งว่าด้วยสังฆราช
ตามกรอบพุทธศาสนา “สังฆราช” เป็นเพียง
“บัญญัติ” ที่ถูกสร้างขึ้นมาเพื่อสนองรับใช้กับระบบที่
ใหญ่กว่า แต่บังเอิญว่าผู้ที่จะถูกสถาปนาฝ่ายสนับสนุน/
ค้าน เชื่อว่าเป็นความจริงแท้? มิใช่เป็นเพียงบัญญัติ หรือ
สมมุติเข้ามาถือก็ไม่มี ไม่ยึดถือไม่สมาทานตำแหน่ง
เหล่านั้นก็เป็นเพียงของ ไร้ค่าหรือไม่มีอยู่จริง เหมือน
ไก่จะเห็นความสำคัญของอาหารที่จะเขี้ยวได้มากกว่า
พลอย (ไก่ได้พลอย) แต่บังเอิญในสถานการณ์ความ
ขัดแย้งนี้ สังฆราชถูกทำให้เชื่อว่ามืออยู่จริงแล้วใช้ความเชื่อ

เป็นประเด็นนำในการสร้างความขัดแย้ง ฝ่ายสนับสนุนยึดหลักกฎหมาย “ตั้ง” อย่างไม่มีเงื่อนไข โดยยื่นยันถึงความเหมาะสมผ่านภาระงาน อันสัมพันธ์ด้วยตนเอง ดังประโยคที่ว่า “ทำคุณประโยชน์ [เชิงวัตถุ] จำนวนมาก” และการถามเชิงย้อนกลับว่า “ทำไมไม่ดู ?” ฝ่ายคัดค้านก็ให้ยึด “ธรรมวินัย-กฎหมาย” มีการเพ่งโทษ กล่าวโทษปรับ “ครุกาบัตติ” ต่อสมเด็จพระราชาคณะที่ถูกทำให้เชื่อว่าสามารถเป็นสมเด็จพระสังฆราช หรือจะเป็นได้ ทั้งในนามกรรมการมหาเถรสมาคมก็มีมติผ่านการประชุมเป็นฉันทามติ ตามข้อปฏิบัติของกฎหมาย คณะสงฆ์ พ.ศ.2505 มาตรา 8 อันว่าด้วยที่มาของพระสังฆราชที่ต้องมีการส่งต่อไปถึงรัฐบาลเพื่อทูลเกล้าตามขั้นตอนแต่ในความเป็นจริงกลับ มีการร้องทุกข์กล่าวโทษว่าด้วยพระธรรมวินัย และกฎหมาย จนเป็นข้อขัดแย้งดังที่ปรากฏ

ในสถานการณ์นี้ชาวพุทธ สังคมไทย ควรมีหลักในการพิจารณาถึงความเป็นจริงที่เกิดขึ้นว่า (ก) สังฆราชไม่มีอยู่จริงเป็นเพียงบัญญัติที่ถูกสร้างขึ้นมามีเป้าหมายเพื่อการบริหาร ก็แปลว่าสามารถสลับเปลี่ยนกันได้ มีเป้าหมายเพื่อการบริหารกิจการพระศาสนาที่ดีกว่า ย่อมจะเป็นประโยชน์อย่างแท้จริง หรือ (ข) มีอยู่จริง แต่มีเพียงตำแหน่งเดียวในเมื่อมี 2 นิภาย ก็ทำให้เก้าอี้มี 2 ตัวเสียก็เท่ากับว่าการจัดสรรแบ่งปันเกิดขึ้นภายใต้การแบ่งสันปันส่วน ดังกรณีสมเด็จพระสังฆราชของเขมรในแต่ละนิภาย หรือสังฆนายกในแต่ละนิภายของคณะสงฆ์ศรีลังกา ดังนั้นชาวพุทธจงมองความขัดแย้งที่เกิดขึ้นว่าเป็นเพียงการใช้ “ศาสนา” มาเป็นเครื่องมือหรือกลไกในการต่อสู้ ช่วงชิงพื้นที่ทางการเมืองและศาสนาเท่านั้น [6] หรือ [ค] ในความเป็นจริงศาสนาก็ดี สังฆราชก็ดีไม่มีอยู่จริง เมื่อไม่มีอยู่จริงเหตุแห่งความขัดแย้งหรือการนำแนวคิดเรื่องสังฆราชมาเป็นประเด็นขัดแย้งจนกระทั่งกลายเป็นการประณามคำทอ เศษัญหน้าจึงเป็นเพียง “มายา” ความไม่เข้าใจเท่านั้นเอง ? เพราะสู้กันให้ตาย จนไม่เหลือสมาชิกศาสนาหรือคนในสังคมสังฆราช ก็เป็นเพียงผู้นำเป็นเพียงสิ่งสมมติที่บัญญัติขึ้นมาในภายหลัง ไม่มีอยู่จริง

แล้วเราจะ “ขัดแย้ง-ประหัดประหารกัน ไปเพื่อ การใดเล่า” สิ่งที่มีอยู่จริงคือความจริงแท้ ที่พระพุทธเจ้าตรัสเองว่า “ธรรมะถึงพระพุทธเจ้าจะอุบัติหรือไม่อุบัติ สิ่งเหล่านี้ก็มีอยู่แล้วก็เท่านั้นเอง” นั่นก็คือธรรมชาติแห่งความจริง “เกิด/แก่/เจ็บ/ตาย” มิใช่สังฆราช

เอกสารอ้างอิง

- [1] ปัจฉิมวาจา : ที.มหา. (ไทย) 10/216/164.
- [2] “มหาเถร” มีมติคืน สมเด็จพระสังฆราช ขึ้นเป็นสังฆราชไทยรัฐออนไลน์ 12 มกราคม 2559 <http://www.thairath.co.th/content/561379>.
- [3] อภิเชต ผัดวงศ์, วิศิษฐา “ปาราชิก” โทษประหารพระมหจรรย์ชั้นสูง”, ฉบับประจำวันที่ 19-25 กุมภาพันธ์ 2559. หน้า 36.
- [4] พุทธอิสระ : Facebook : หลวงปู่พุทธอิสระ (Buddha Issara) 18 ม.ค. 2559.
- [5] พระมหาอภิชาติ ปุณณจนโท : Facebook ; พระมหาอภิชาติ ปุณณจนโท 18 มกราคม 2559.
- [6] “ในประเทศ : มานุษยา 2559” ฉบับประจำวันที่ 19-25 กุมภาพันธ์ 2559. หน้า 8.